

Markku Pohjan
perusteellinen
ja historiaan
sukeltava kirja
koukuttaa lukijan.

Markku Pohja on Mäntän nimistöä varten kääntänyt kaikki kivet, pohjia myöten, nimien taustoja tutkiessaan.

MÄNTÄN NIMISTÖKIRJA

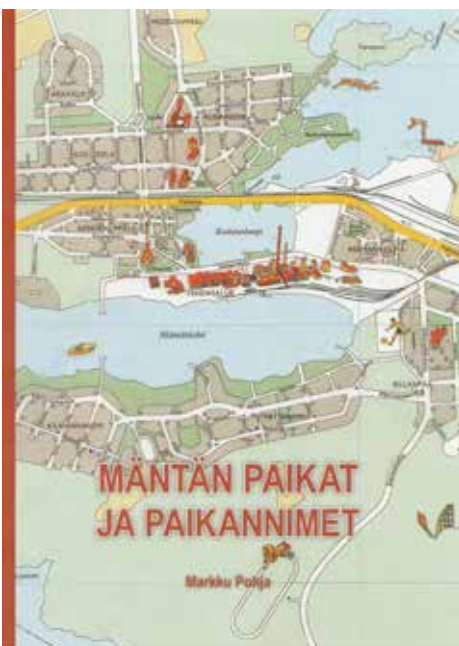
HUIKEA MATKA HISTORIAAN

Haastattelu: Pekka Lehtonen

KURSSITOVERILTANI Mäntän kaupungin maankäyttöpäälliköltä, evp, **Markku Pohjalta** tupsahti postitse kirja, joka käsittelee Mäntän nimistöä. Sovittiin tapaaminen Jämsään, jossa yllättäen ilmaantuivat kahvittajiksi Jämsän kaupungingeodeetti **Lasse Kivinen** ja pitkäaikainen kiinteistörekisterinhoitaja **Hilkka Selin**. Katsellessani Vitikkalan kartanon, keskustassa säilyneen vanhan rakennuksen, kokoustan hirsiseiniä, kasvoi mielessäni maukkaan kahvileivän rydittämänä ymmärrettävä sisäinen paine kirjoittaa jotain positiivista Jämsästä. On se hyvä paikka!

Mänttä ja Jämsä ovat maanmittauksellisesti kietoutuneet toisiinsa niin, että Markku Pohja toimi aikanaan v.t. kiinteistöinsinöörinä Jämsässä ja Lasse Kivinen tälläkin hetkellä vastaavallisesti Mänttä-Vilppulassa. Virkojen väheneminen johtaa luoviin ratkaisuihin.

Kahvitellessa puhuttiin yhteisesti kiinnostavista kysymyksistä, kuten siitä, kuinka kuntien tarvitsema maanmittarien moniosaminen on koulutuksessa pirstoutunut ja katoamassa ja kuinka rantarakentaminen lähtee lapasesta, jos hallituksen kaavailemat poikkeuslupien päätösten siirtämiset kunnille toteutuisivat.

Keskustelimme myös siitä, kuinka pitkäaikaisilla työntekijöillä on korvaamatonta hiljaista tietoa, joka hiipuu eläkkeellesiirtymisten yhteydessä. Esimerkkinä juuri Hilka Selin, joka tuntee Jämsän kiinteistörekisterin taustat ja kuntalaiset 36 vuoden työn kohta päättyessä.

NIMISTÖKIRJA ON KOTISEUTUTYÖTÄ

Päästiin kolmannen kupillisen jälkeen myös kokoontumisen aiheeseen, Mäntän nimistöön, jota Markku on pakertanut kuusi vuotta eläkkeelle jäätyään.

Markku kertoo, että inspiraatio syntyi, kun sai eläkkeelle vauhdittajaksi Karttakeskuksen *Suomalaisen paikannimikirjan*.

"Kartat ovat aina kiinnostaneet. Kävin koulua Mäntässä, olin pääosan työelämästä Mäntän kaupungilla ja toimin mm. nimistötoimikunnassa 1980-luvulta lähtien. Siinä eväät kotiseututyöksi kokemaani hankkeeseen. Tiesin, että nimien perustelut, esimerkiksi katunimistöissä, ovat puutteellisesti kirjattuja, ja sitä ajattelin täydentää", Markku kuvailee.

Mäntän paikat ja paikannimet -kirja on valtaisa kulttuuripönistus. Sen laajuus on noin 270 sivua. Siinä on lueteltu ja taustoitettu noin 900 nimeä ja rekisteröity lähes 900 henkilöä, noin 150 lähdekirjaa sekä lukuisasti painamattomia lähteitä ja arkistotietoja, yli 100 haastattelua, lukuisia maanmittaustoimitusasiakirjoja ja niin edelleen. Mänttäläiset valokuvat, piirroksot ja maalaukset ryydittävät tarinaa.

Eräs merkittävä lähde oli Kotimaisten kielten keskuksen (KOTUS) paikannimiarkisto, jossa on tiedot 2,2 miljoonasta paikannimestä taustatarinoineen. Mäntästä arkistossa on 1 400 nimilippua. Tärkeitä tausta-aineistoja olivat myös maanmittaustoimitusten karttojen ja peruskarttojen nimistö sekä G. A. Serlachius Osakeyhtiön (GAS) arkisto. Markku on kulkenut Hämeen ja Keski-Suomen maakunta-arkistot ja Kansallisarkiston sekä tutkinut kirkonkirjoja, joista ilmeni esimerkiksi torppien nimet ja perustaminen. Hän on hyödyntänyt myös aikaisemmin nimistön keruussa puurtaneiden paikallisten tuloksia ja tutkinut kaupungin pöytäkirjoja.

Puhuttiin peruskartoituksen nimistöjen keruusta. Markku piti sitä arvokkaana työnä mutta pitää muistaa, että se oli kartanteon oheistoiminto. Siksi tällaisissa paikallistutkimuksissa seula on tiheämpi. Markku kertoo, että kartoilta löytyi karttalehteä kohti keskimäärin 10 nimistövirhettä, mikä on vähän. Monissa oli kysymys siitä, mikä nimi on yleisemmin käytetty. Virheet koskivat lähinnä saarten nimiä ja johtuivat arvattavasti siitä, että nimien kerääjä oli ehkä haastatellut vain yhtä tiedonantajaa.

Markku kertoo aluksi koonneensa tiedot vihkoon, josta sitten kotona siirsi tietokoneelle. Nimet ovat

Plevna-niminen rakennus on saanut nimensä Bulgariassa sijaitsevasta paikkakunnasta, jossa käyntiin sitkeitä taisteluja Venäjän–Turkin sodassa 1877–1878. Mukana oli tiettävästi kolme mänttäläistä. Mäntän Plevna purettiin 1954. Plevna-nimi esiintyy useilla paikkakunnilla muuallakin.

NIMET KERTO VAT – Esimerkkejä nimistön taustatarinoista

AURINKOPORTTI. Tilan lypsykarjaa laidunnettiin navetan itäpuolella. Aamulypsylle karja koottiin tiettyyn paikkaan, portille, joka navetasta katsoen sijaitsi auringon puolella. Portin nimi otettiin kadunnimeksi alueelle vuonna 1974 laaditussa asemakaavassa.

HANGASMÄKI. Liittyy eränkäyntiaikaan ja hangas tarkoittaa aitaa. Aita tehtiin puista ja oksista. Peura(t) ohjattiin aitojen avulla kaivettuihin pyyntikuoppiin, joissa ne otettiin hengiltä.

MURHALAHTI. Tarinan mukaan siellä teloitettiin kolme punaista sisällissodan aikana.

RYSSÄNKIVI. Siirtolohkare, jonka juureen olisi tarinan mukaan Suomen sodan aikana haudattu kolme Venäjän armeijan miestä, jotka harhaudduttuaan joutuivat kahakkaan talonpoikien kanssa.

SILINTERIMIEHENKATU. Vuoden 1951 asemakaavassa nimettiin katuja tehtaan työntekijöiden ammattien mukaan. Silinteri oli paperikoneen osa, sylinteri, joita tuli käyttöön 1930-luvulla, kun ruvettiin tekemään voipaperia. Näiltä kaduilta GAS luovutti tontteja työntekijöilleen.

KALENIUKSENLAHTI. Tarinan mukaan lahden rannalle rakensi Keuruun pappi Suomen sodan aikaan havumajan perheensä turvapaikaksi välttyäkseen venäläisten raakuuksilta. Papin oikea nimi Cheilan vääntyi mänttäläisten puheessa muotoon Kalenius.

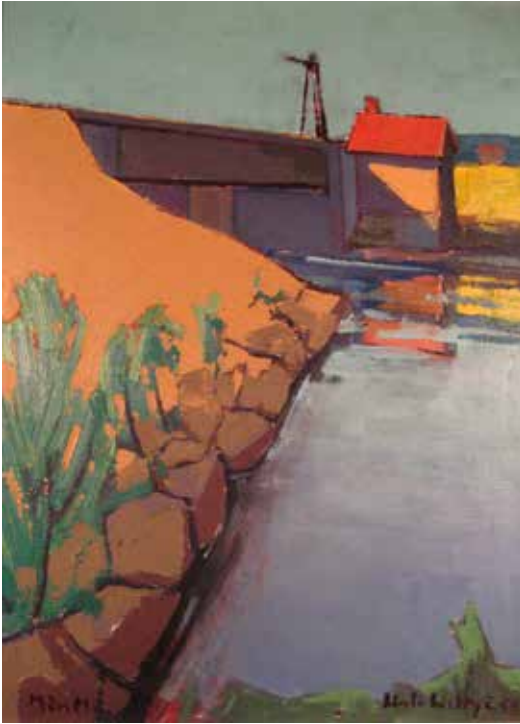
ISO-SORVANEN. Saaren nimi on aikaisemmin merkitty peruskartoille virheellisesti muodossa Iso-Sorvari. Tällöin ei ole ollut tiedossa saaren nimen tausta, vaan nimen on arveltu viittaavan metallimiehen ammatinimikkeeseen. Nimi on kuitenkin jo 1753 merkitty kartalle muodossa Sorvasaari. Nimi viittaa Mäntän eteläpuolella olleeseen eränkäyntialueeseen, jonka vuonna 1460 oli ostanut Vesilahden Sorvan kylän Juho Sorvalainen.

Serlachius-museoiden kuva-arkisto

Maalaus Mäntän Virtasalimesta (1954).
Taiteilija Unto Liettyä.

Kuva ja maalauksen omistus: Markku Pohja

aakkosjärjestyksessä ja niiden alle koottu taustatiedot ja tarinat. Ainoa suoraan "digitaalisesti" siirretty aineisto oli Mäntän kadunnimien luettelo.

**SUURIN YHTEINEN NIMITTÄJÄ:
G. A. SERLACHIUS OSAKEYHTIÖ**

Markun tavoitteena oli selvittää, milloin mikin nimi esiintyi ensimmäisen kerran. Nimistöön ovat vaikuttaneet historian vaiheet. Esimerkiksi Mäntän nimi juontuu Sääksmäeltä 1550-luvulla, siis Kustaa Vaasan aikana, muuttaneista asukkaista, joiden nimi oli Mäntsä. Varhaisasutusta ennen seutu oli hämäläisten metsästäjien ja kalastajien riistamaata. Sitten tapahtui talojen jakoja ja torppien perustamisia. Mäntän kehittyminen teollisuuspaikkakunnaksi alkoi vuonna 1868, kun G. A. Serlachius (myöhemmin GAS) hankki omistukseensa Mäntänkosken koskiosuuksia ja rakensi puuhioketta tuottavan tehtaan. Kahdenkymmenen vuoden kuluttua GAS osti koko Mäntän talon ja muitakin maita. "GAS:n merkitys on ollut Mäntän kehitykselle hyvin keskeinen leivänantajana ja yhtiön hankkimien maanomistusten myötä."

"Yhtiö pyrki 1920-luvulta lähtien saneeraamaan keskustaa aktiivisesti, mikä merkitsi vanhojen rakennusten katoamista. Kunnan rooli lisääntyi 1948 kauppalaksi muututtaessa. Yhtiö korosti, että työntekijöillä piti olla hyvät olot, esimerkiksi asuntojen suhteen. Siinä kunnan ja yhtiön edut yhtyivät. Yhtiö on luovuttanut koko ajan tontteja ensin omille työntekijöilleen mutta 1970-luvulta alkaen myös ulkopuolisille."

**"Inspiraatio syntyi, kun sain
eläkelahjaksi Karttakeskuksen
'Suomalaisen paikannimikirjan'."**

Yhtiön sukutarina päättyi vuonna 1986, jolloin yhtiö fuusioitiin ja syntyi Metsä-Serla. Serlachiususten säätiöille kasaantui rahaa ja niillä yllä pidetään mm. kahta museota, joista varsinkin Taidemuseo Gösta on tunnettu ja haastattelijankin todistuksella upea.

Paikannimistöissä tuo perintö näkyy kadunnimistöissä. Koskelan kaupunginosaan nimettiin vuoden 1951 asemakaavassa kadut paperitehtaan työntekijöiden ammattinimikkeiden mukaan, kuten: Silinterimiehenkatu, Koneenhoitajankatu, Lajittelijankatu, Laitosmiehenkatu. Myös yhtiön virkamiehiksi kutsutut toimihenkilöt saivat oman katunsa: Virkamiehenkatu. Sen kadun varrelta luovutettiin tontteja vain yhtiön kaulusporukalle niin kuin toisaalla työntekijöille.

HISTORIAN VAIHEET NIMISTÖN PERUSTANA

Sisällissota ei koskettanut Mänttää niin voimakkaasti kuin esimerkiksi Vilppulaa. Markku löysi kuitenkin kyläläisvinkistä kartoilla esiintymättömän nimen: Murhalahi. Tarinan mukaan siellä teloitettiin kolme punaista. Tätä nykyä nimi on merkitty jo peruskartallekin. Suomen sodan, Isovihan ja Pikkuvihan aikana sotilasyksiköt eivät kulkeneet Mäntän kautta mutta jo Keuruulta löytyy tapahtumaperusteista nimistöä.

GAS:n johdossa tiedostettiin jo sodan aikana, että sodan päätyttyä tarvitaan asuntoja rintamalta palaaville ja heidän perheilleen. Niinpä yhtiön maille, Tammikankaalle suunniteltiin asevelikylä. Tammikankaan nimi juontuu Markun mukaan siitä, että yhtiön silloinen johtaja **Gösta Serlachius** istututti tammen taimia alueelle yleisen viihtyisyyden lisäämiseksi. Ne oli tuotu hänen kesäasunnoltaan Hiittisistä. Markku löysi asevelikylän lohkomiskartalta arkistoon asti yltäneet kadunnimet. Ne olivat sodan jälkeen tehdyssä palstoitusuunnitelmaan perustuvassa toimituksessa kartalle merkityjä katujen työnimiä, jotka juontuivat mäntäläisiä sodissa johtaneiden paikallisten upseereiden mukaan: mm. Kivelä, Pajari, Leimu ja Turkka. **Aaro Pajari** on heistä tunnetuin, kaksinkertainen Mannerheim-ristin ritari, talvisodassa Tolvajärven taistelussa, jatkosodassa hyökkäysvaiheen divisioonankomentajana ja vielä Lapin sodassa Tornion valtausta johtaneena menestyksekkäänä kenraalina.

Sodan jälkeen Mänttä oli punainen, kuten monet muutkin teollisuuspaikkakunnat. Upseereiden nimiä ei virallistettu asemakaavassa v. 1951 vaan nimet muutettiin tavanomaisiksi. Niin olivat ristiriidat voimakkaita. Onneksi siitä on siirrytty toiseen maailmaan.

Iso Viha ja Pikkui Viha samoin kuin Suomen sota ohittivat Mäntän. Jäi kuitenkin Ryssänkivi ja Suomen sodan aikoihin liittyvä Kaleniuksenlahti.

– Torppa-nimi toistuu usein. Mistä tämä juontuu?

"Mäntän seudulla oli melko runsaasti torppia, nelisenkymmentä ja niistä monet GAS:n maille. Vanhimpien, 1700-luvulla perustettujen torppien nimet täydensivät kartoilta luettavissa olevaa nimistöä." Markku kertoo, kuinka yhtiön johtamissa kaavoituksissa ei torppia säilytetty vaan GAS maksoi keskustan tuntumassa asuneet torpparit ulos. "Juurikaan ei jyrätty vaan hoidettiin rahalla."

Markun mukaan tutkimuksista huolimatta muutama paikannimi jäi kokonaan vaille selitystä. Tällaisia olivat esim. Monhanlahti, Kälvinvuori, Iso-Tenkkö (saaren nimi). Olisivatkohan nuo jo varhain esiintyneet nimet sellaista vanhaa suomea, joka ei enää ole meidän ymmärrettävissämme?

Karjalaisia Mänttään asutettiin vain noin 10 perhettä. GAS:n suurista maista olisi ollut ehkä enemmänkin luovutusvelvollisuutta.

Tarinan mukaan GAS välttyi laajemmilta luovutuksilta sillä perusteella, että yhtiön pelloista saatiin leipää tehtaan työläisille. Enemmästä metsänluovutuksesta yhtiö välttyi sillä, että se vuonna 1945 perusti Mäntänvuoren metsäalueen luonnonsuojelualueeksi.

Uudemmat nimivalinnat kumpuavat lähinnä mielikuvituksesta: on esimerkiksi metsäneläimistä tai perinteisestä maataloudesta johdettuja kadunnimiä. Mutta suureen osaan nimistöä liittyy tarinoita ja niitä Markku on kirjannut intohimoisesti.

Tutkimustyön avuksi tuli hankituksi suuri joukko Mäntän aluetta kuvaavia vanhoja karttoja. Pääosin Serlachius-museoiden kustannuksella digitaalisina hankituista kartoista on noin 200 karttalehteä nähtävillä museon nettisivuilla.

Markku Pohjan perusteellinen ja historiaan sukeltava kirja koukuttaa lukijan. Kirjan nimistö ja tarinat kertovat yleistettävällä tavalla, kuinka koko suomalainen elämä tulee vastaan. Kysymys ei ole pelkästään Mäntästä! Lukija saattaa kiinnostua oman kotiseutunsa nimistä.

Mäntän paikat ja paikannimet, Markku Pohja, 2015, Hinta 30 € + postikulut 10 €.
Tilaukset: markku.pohja44@gmail.com.

Pekka Lehtonen

MARKKU POHJA

- DI, TKK, Maanmittausosasto 1969
- Sitä ennen "taksainsinööri" harjoittelijana Orivedellä ja Ruovedellä
- Toimitusinsinööri, Hämeenlinnan maanmittaustoimisto 1969–70
- Helsingin kaupunki, katukorvausinsinööri 1971–1974
- Mänttä, kaupungingeodeetti 1974–2003
- Mänttä, maakäyttöpäällikkö 2003–2009

MATTI HOLOPAINEN

MITÄ YHTEISTÄ

on tulevaisuuden peruskunnan rahoituksella, kiinteistöverolla ja helmikuussa 2016 avattavalla kuntien yhteisellä Kuntien paikkaTietoPalvelulla (KTP)?

KUNTAKÄSITE ON MURROKSESSA.

"Sote-uudistus" on tällä tietoa viemässä itsehallintoalueille noin puolet nykykunnan palvelu- ja kustannusvastuista euroissa mitattuna sekä vastaavasti vero- ja maksutuloista. Kunnan elinvoiman keskeinen tekijä on onnistunut maankäyttö, kun järjestetään kustannustehokkaat kuntatason palvelut ja toimintaedellytykset yrityksille ja asukkaille.

Kuntien vastuulla olevien tehtävien toimintaprosessien tehokkuus on keskeinen edellytys kuntatalouden tasapainolle. Kunnan ja koko julkishallinnon toiminnan kustannustehokkuuden näkökulmasta keskeinen uusi infrastruktuuri tulee olemaan julkishallinnon prosessien rajapintapalveluiden verkosto.

Kiinteistöveron tuotto on uuden kunnan keskeinen tulolähde. Riippumatta muiden verotulojen kohdistamisesta uuden kunnan vastuiden ja kustannusten kattamiseen, kiinteistöverotuksen toimivuus on kunnille elinehto. Kiinteistöverotuksessa tarvittavat asema- ja yleiskaava- sekä rakennustiedot tuotetaan kuntien prosesseissa. Myös keskeisen osa kiinteistötiedoista syntyy kuntien prosesseissa. Nämä tiedot tarvitaan jatkuvasti ajantasaisena kiinteistöverotuksen käyttöön.

Mikä on vähimmäisrakennus, jota kiinteistöverotetaan? Poliittinen päätös, mutta sen jälkeen kaikki verotuksen kohteena olevien rakennusten tiedot pitää saada tehokkaasti verotuksen käyttöön. Vastaavasti maapohjakiinteistöjen verotusarvoon vaikuttaa kaa-

voissa myönnetty rakentamismahdollisuus ja sen käyttöönotto. Kaikki nämä tiedot syntyvät kuntien prosesseissa ja ovat saatavilla kuntien rajapintapalveluista, kun ne on avattu. Kaikki em. tiedot voidaan saada verottajan käyttöön jatkuvasti ajantasaisena suoraan kunnan tietopalvelurajapinnasta. Tämä helpottaa verovelvollisten omaa työtä ja parantaa tasarvoisuutta verotuskohtelussa.

Kuntien rajapintapalveluiden avaamisen lisäksi tarvitaan myös itse prosessien kehittämistä, jotta voidaan varmistaa kansalaisten tasapuolinen kohtelu kiinteistöverotuksessa. Kunnissa tarvitaan myös selvitystyötä nykyisen rakennuskannan tietojen tarkistamiseksi tasapuolista ja kattavaa kiinteistöverotusta varten. Työtä riittää, mutta kaikki nämä investoinnit näkyvät suoraan kunnan seuraavan vuoden kiinteistöverotuotossa ja sen vuosittain sen jälkeen.

Kuntien yhteinen tietopalvelu, Kuntien paikkaTietoPalvelu (KTP) avataan käyttöön helmikuussa 2016. Kuntaliitto aktivoi parhaillaan kuntia avaamaan JHS178:n mukaiset rajapintapalvelut liitettäväksi KTP-palveluun. Kuntien rajapintapalveluinfra KTP mukaan lukien kehitetään edelleen ja pidetään yllä kuntien ja Kuntaliiton yhteistyönä. Kuntien rajapintapalveluiden avaaminen on kannattavaa ja ajankohtaista nyt.

Kirjoittaja on kehittämisspällikkö Suomen Kuntaliitossa
matti.holopainen@kuntaliitto.fi